

מסורת הש"ם

^(א) [נעיל ת.], 3) סהדקין קח: וזכרס קיג: 4) ויבמות 3: [וע"נ], 5) מעשרות פ"א מ"ה חולין ז, 6) [מסופתא פ"א ה"ט ע"ש ותוספתא דמרומות פ"ב ה"ה ה"ו ע"ש], 7) [שיך לף יא:], 8) [אסתר א.], 9) ג"ל מה משקין, 10) ונע"ע מוספות בכורות נד. ד"ה ושי ומו' ע"ן חז: ד"ה גזר ומוס' חולין ו: ד"ה המיר',

תורה אור השלם

- וְהָיָה אֲלֵהֶם אֵת נַח וְאֵת כָּל הַחַיָּה וְאֵת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּחִיבָה וְיַעֲבֹר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וְיִשְׁפּוּ הַמָּיִם: בראשית ח א
- וַיַּתְּלוּ אֶת הַקֶּן עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הָבִין לְמַרְדְּכָי וְחַמַּת הַמֶּלֶךְ שָׂבְקָה: אסתר ד י

הגהות הב"ח

^(א) גמ' ונטל שני כוכבים מכימה וניבא: ^(ב) רש"י ברש העמוד והולך לשנות קדר כראשית נתחם ונצל יום שמוזר כימה שוקע שנה ומעיינות מתמעטין מחוס ימות החמה ויפסקים האשמים ויזניה עליהן עדר כראשית והעלה וזכ כימה ביום ונטל שני כוכבים ממנו ומתגבלו המעיינות ושטפס: ^(א) ד"ה אף למזל כו' ומזל נאזיר ירד רע"ב כשתאמר בלחת: ^(ב) הרס' ד"ה אלא כו' נצרה העולם מכול מקום הדי' ולענין: ^(ו) ד"ה למזל כו' שנות נח ונביאת עולם משתרי לליל תוכיות ושעות החמה נתחק:

גליון הש"ם

נברא אלא לר"א מאי שני. עיין בדרי"ק מ"ח ט ב בשם תרגום יונתן שם דלפני הזמן שלאז מתמרים היה משרי חדש ראשון כי כתשרי נצרה עולם ומשילא ישראל מתמרים ניסן הוא ראש לחדשים ע"ש א"כ מאי פרכין הכא אלא לר"א מאי עיי' הא מקודם היה משרי ראשון לחמש ושפיר קרי למרחשון שני לחדשים:

מוסף רש"י

וחמת המלך שכבה. ונהה מרתמו, הכא נמי מ"ס נחו מיתמן. [סנהדרין קח:]. ירק הבגד. שדרכו לאוגז, משיאגד. הוקבע למעשר ונאמר בלחית ארעי [חולין ל.].

ארבעה ראשי שנים פרק ראשון ראש השנה יב.

^(א) והולך לשנות קדר כראשית והעלה וזכ כימה ביום ונטל שני כוכבים ממנו ומעיינות מתמעטין כחמה ימות החמה ופסקו הגשמים ושינה קדר כראשית ונתגברו המעיינות ושטפס: ^(א) יום שמוז כימה עולה ביום. שצמרחשון עולה עקרב כחלת היום ואחריו קשת נמלא טלה עולה בסוף היום: **שינה עליהם כו'.** לקמן פריך מאי שינה: היינו **דכתיב שני.** שהרי אייר שני לחדשים: **שני לדין.** שגזורה גזירה עליהן כתשרי שלפניו: הכי גרסין **בשלמא לר' יהושע היינו דשינה.** דהעלה מזל כימה ביום ועוד שינה לתגבורת מעיינות: **וחמת המלך שכבה.** וסתם חמה רותמת היא כדכתיב^(א) וחמתו כברה זו: **חכמי ישראל מונין למזל כר' אליעזר.** מונין שנות נח ובריאת עולם ושנות הדורות כר' אליעזר מונין מתשרי תחלת השנים ולא משום דסבירא להו כתשרי נצרה העולם אלא דתשרי ראש השנה לשנים וניסן נצרה העולם כדקמני: **ולתקופה כרבי יהושע.** כשמונין תקופת החמה והלכנה מונין מניסן לומר שמוניסן נצראו ובתחלת ליל רביעי שמשה חמה ניסן לפיכך אין תקופת ניסן נופלת אלא **בד' רביעי** היום לפי שלעולם יום ורביעי בין תקופת שנה זו לתקופה שנגדה לשנה הבאה וכן מולדות הלכנה מונין מולד ניסן ראשון בליל רביעי כמשעה שעות ותרגום^(ב) חלקים: **אף למזל כלומר למנין שנות הדורות מתחילין מניסן** למנות ומזל נאזיר ירד ^(א) ע"כ משתאמר בלחת ושם מאות כראשון

שחרבו המים ניסן הוא שהרי משפט דור המזל שנים עשר חדש: **ולירקום.** מעשר ירק לענין חדש וישן שאין תורמין מירק הנלקט ערב ר"ה על הנלקט אחר ר"ה: **ולגזרים.** לקמן ^(ע"ב) מפרש: **סנא דרבנן** השמייעך שיש ר"ה קצוב לענין חדש וישן כמעשר ירק דרבנן והדר תנא מעשר דגן שאף לו יום קצוב לחדש וישן שלו: **וסנא דידן.** דתנא לירקות ולא תנא למעשרות: **סנא דרבנן.** ואשמועינן דיום קצוב לו כ"ש דלאורייתא: **ירק הנאגד.** שדרכו כאגודות: **משיאגד.** הוא גורנו למעשר ואסור לאכול ממנו עראי עד שיעשר: **ליקט ירק.** אשמועינן דירק בחר לקיטה אזיל לענין מעשר ואף על פי שגדל בשנה אחת אס נלקט בשתי שנים הוא חדש וישן שאין תורמין מן החדש על היסן דכתיב ^(דברים יד) שנה שנה: שניה

דלאורייתא שאר מינים מדרבנן ובפרק העור והרטוב ^(חולין דף קכ: ושם) מקיש ^(א) משקין דקדשים דתרומת ^(דגן) תירוש ויזהר אין מידי אחרינו לא וממעט דבש תמרים ויין תפוחים ובריש ביצה ^(דף ג: ושם) האי תנא תנא מנא דלטרף קציעות הוא דאמר כל דבר שבמנין אפילו בדרבנן לא בטיל והא דמשמע בסוף הערל ^(בימות דף פא. ושם) דעיגול בעיגולין אינו עולה אי תרומה בזמן הזה דלאורייתא אע"ג דלעולם תרומת תאנים דרבנן מ"מ כעין דלאורייתא תקון והא דמניח בפרק אלו הן הלוקין ^(מכות דף יט:) גבי כהן שעלתה ביזיו תאנה של טבל דכהן שאלכה לוקה שמים וכן הא דתנן במסכת פרה פ' כלוחית שהניחה וכו' ^(פ"א מ"ג) גבי דיבילה של תרומה שנפלה למי חטאת דהאזולה במיתה כל הני לסימני בעלמא ונפקא מינה לתרומה דלאורייתא אי נמי מכת מרדות ומיתה לקוצרו בין רשעים גמורים והא דאמרין בפרק הנודר מן הירק ^(מדים דף נה.) דדגן מידי דמדגן משמע אפי' קטנית היינו בלשון בני אדם והא דקאמרין צירושלמי ירקות מדבריהם היינו שאין להם סמך מן הפסוק ואע"ג דבתורת כהנים בסוף פרשת בחקותי ובספרי בפרשת עשר תעשר תניח וזרע הארץ לרצות שום ושחלים וגרגר והדר תני מנין לרצות הירקות למעשרות ת"ל וכל מעשר משום דלא משתמע שפיר מקרא לא חשיב ליה אסמכתא גמורה אי נמי ברייתא דאיסי בן עקיבא פליגא^(ט): **איידי דחביבא ליה אקדמה.** ובפ"ק דפאה ^(משנה ה) תנן לענין פאה האוג והחרוצין מדלאורייתא לא מחייבי בפאה אלא זיתים וגפנים דכתיבי בקרא כדדריש בפרק הורע ^(חולין דף קלא.) ארבע שזכרס שמים שזאילין כגון זיתים והשתא אי משום דחציצה ליה מילתא דרבנן אקדים אוג וחרוצין ליתמי זיתים וגפנים לבסוף כדפריך בריש יבמות ^(דף ג. ושם) ליתנייה לאחות אשה לבסוף והתם שנאן בסירוגין ובחמטע וי"ל דהתם בפאה לא אחא אלא לפרושי אלו שלקיתמן כאחד הלכך לא חייש למתניהו על הסדר א"נ האחרון אחרון אין לקיתמן כאחד כולי האי כמו הראשון שלפניו ופאה שייך בדבר שלקיתמן כאחד ותני לא זו אף זו:

אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. כר"ש דאמר במתניתין אחד כתשרי ראש השנה למעשר בהמה ומיתה דה"מ לשוני ד"ה ולפרושי מעשרות כגון מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני כדתנן בריש מסכת מעשרות ולעיל נמי בפירקין ^(דף ד.) גבי כל תאחר קמני מעשרות וקמני נמי בכור ומעשר דהיינו מעשר בהמה ועוד קשיא דאי מהדר לאקשווי אמאי תני מעשרות לשון רבים ברישא ה"ל לאקשווי אירקות דהא תנא ירקות ברישא והדר מעשרות ונראה לי דלאו אצרייתא פריך אלא אחתניתין קאי דקמני ולירקות משום מעשרות דהם מדרבנן דליתמי מעשר סתם והוא ידענא דבכל מעשר איירי בין בירק בין בדגן ומשני משום דהוא משמע אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן סתם כר' שמעון והדר דייק אמאי תנא ירקות לשון רבים וה"ה דהוא מני לאקשווי אשמיטין ואיזולות ומה שיכול למזא טעם מפרש: **ירק הנאגד משיאגד.** לענין גורנו למעשרות מיתני בפ"ק דמעשרות ^(משנה ה) אבל לענין חדש וישן תלוי בלקיטה: **משימלא את הכלי.** כסיפא קמני ואס אינו ממלא את הכלי משילקט כל זכרו: משתבא

ראש השנה יב. ראש השנה יב.

אָלֵא רַבִּי אֶלְעִיָּזָר מֵאֵי שָׁנִי. ואע"ג דלרבי אליעזר כתשרי נצרה העולם ^(י) דנהי דלענין השנים ראוי למנות ממנו לענין מנין החדשים אין מונין ממנו לקרות מרחשון שני לחדשים ניסן ראשון: **לַמְבוּל רַבִּי אֶלְעִיָּזָר.** אע"ג דסבירא להו כרבי יהושע דניסן נצרה העולם מדמויין לתקופה כרבי

יהושע מ"מ מונין שנות נח ובריאת עולם ^(ס) ושנות החמה מתשרי משום דתשרי ראש לשנים ולשמיטין וליוצלות: **וְלִיְדִרְקוֹת וְלַגְדִּירִים.** ומתניתין דלא קמני לגדרים כהפסק' לא מיירי כדפרישית לעיל ^(דף י. ד.) גד"ה ^(בהפסקה) גבי ולעיצורים: **תנא דרבנן.** מדמנן לירקות יומר משאר כל פירות משמע דכל שאר פירות מעשין דלאורייתא וכן משמע בריש מסכת מעשרות צירושלמי דדריש כוליהו מקרא חוץ מירקות ומסקי דמעשר ירקות מדבריהם והכי איתא התם עשר תעשר את כל תוצאת זרעך כלל ופרט אין ככלל אלא מה שצפרט אין לי אלא תוצאה קטנית מנין ת"ל וכל מעשר הארץ מוצר הארץ לרצות זרע שום וגרגיר יכול שאני מרצה זרע לוף העליון זרע כרשין זרע לפת לזון ושאר זרעוין גנה שאינם נאכלין ת"ל מוצר הארץ ולא כל זרע הארץ פרי העץ לרצות כל פירות האילן יכול שאני מרצה חרוצי שיטה וללמוני וחרוצי גזירה ת"ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ ירקות מנין איסי בן עקיבא אומר המעשרות לירקות מדבריהם והכי נמי איתא צירושלמי בסוף חלה רבותינו שצגולה

היו מפרישין תרומות ומעשרות עד שצאו הרובים ויטלוס מאן אינון הרובים מרגמומיה ר' זעירא רב יהודה בשם שמואל חלה בצו"ל ותרומת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש רבי אבא בשם שמואל אומר לא חשו אלא לדגן ומירוש ויזהר רבי אילא בשם שמואל אמר לא חשו אלא לתרומה גדולה בלבד אבל לירקות אפילו לתרומה לא חשו דתני איסי בן עקיבא המעשרות לירקות מדבריהם מכל הני משמע דשאר כל פירות דלאורייתא אבל אי אפשר לומר כן דלקמן בפירקין ^(דף טו:) אמרו מעשר חרוצין דרבנן ובפרק כי"ד מצרכין ^(ברכות דף לו.) מעשר נבלין ללף מדרבנן ובפרק אלו עוצרין ^(פסחים דף מד.) מעשר תבלין דרבנן ואפילו תאנים ורמונים ותמרים דכתיבי בקרא דארץ חטטה פטורין מן המעשרות דלא מחייב מדלאורייתא אלא דגן ומירוש ויזהר כדאמרין בפ' מעשר בהמה ^(בכורות דף נד. ושם) תירוש ודגן

מקיש ^(א) משקין דקדשים דתרומת ^(דגן) תירוש ויזהר אין מידי אחרינו לא וממעט דבש תמרים ויין תפוחים ובריש ביצה ^(דף ג: ושם) האי תנא תנא מנא דלטרף קציעות הוא דאמר כל דבר שבמנין אפילו בדרבנן לא בטיל והא דמשמע בסוף הערל ^(בימות דף פא. ושם) דעיגול בעיגולין אינו עולה אי תרומה בזמן הזה דלאורייתא אע"ג דלעולם תרומת תאנים דרבנן מ"מ כעין דלאורייתא תקון והא דמניח בפרק אלו הן הלוקין ^(מכות דף יט:) גבי כהן שעלתה ביזיו תאנה של טבל דכהן שאלכה לוקה שמים וכן הא דתנן במסכת פרה פ' כלוחית שהניחה וכו' ^(פ"א מ"ג) גבי דיבילה של תרומה שנפלה למי חטאת דהאזולה במיתה כל הני לסימני בעלמא ונפקא מינה לתרומה דלאורייתא אי נמי מכת מרדות ומיתה לקוצרו בין רשעים גמורים והא דאמרין בפרק הנודר מן הירק ^(מדים דף נה.) דדגן מידי דמדגן משמע אפי' קטנית היינו בלשון בני אדם והא דקאמרין צירושלמי ירקות מדבריהם היינו שאין להם סמך מן הפסוק ואע"ג דבתורת כהנים בסוף פרשת בחקותי ובספרי בפרשת עשר תעשר תניח וזרע הארץ לרצות שום ושחלים וגרגר והדר תני מנין לרצות הירקות למעשרות ת"ל וכל מעשר משום דלא משתמע שפיר מקרא לא חשיב ליה אסמכתא גמורה אי נמי ברייתא דאיסי בן עקיבא פליגא^(ט): **איידי דחביבא ליה אקדמה.** ובפ"ק דפאה ^(משנה ה) תנן לענין פאה האוג והחרוצין מדלאורייתא לא מחייבי בפאה אלא זיתים וגפנים דכתיבי בקרא כדדריש בפרק הורע ^(חולין דף קלא.) ארבע שזכרס שמים שזאילין כגון זיתים והשתא אי משום דחציצה ליה מילתא דרבנן אקדים אוג וחרוצין ליתמי זיתים וגפנים לבסוף כדפריך בריש יבמות ^(דף ג. ושם) ליתנייה לאחות אשה לבסוף והתם שנאן בסירוגין ובחמטע וי"ל דהתם בפאה לא אחא אלא לפרושי אלו שלקיתמן כאחד הלכך לא חייש למתניהו על הסדר א"נ האחרון אחרון אין לקיתמן כאחד כולי האי כמו הראשון שלפניו ופאה שייך בדבר שלקיתמן כאחד ותני לא זו אף זו:

אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. כר"ש דאמר במתניתין אחד כתשרי ראש השנה למעשר בהמה ומיתה דה"מ לשוני ד"ה ולפרושי מעשרות כגון מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני כדתנן בריש מסכת מעשרות ולעיל נמי בפירקין ^(דף ד.) גבי כל תאחר קמני מעשרות וקמני נמי בכור ומעשר דהיינו מעשר בהמה ועוד קשיא דאי מהדר לאקשווי אמאי תני מעשרות לשון רבים ברישא ה"ל לאקשווי אירקות דהא תנא ירקות ברישא והדר מעשרות ונראה לי דלאו אצרייתא פריך אלא אחתניתין קאי דקמני ומשום מעשרות דהם מדרבנן דליתמי מעשר סתם והוא ידענא דבכל מעשר איירי בין בירק בין בדגן ומשני משום דהוא משמע אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן סתם כר' שמעון והדר דייק אמאי תנא ירקות לשון רבים וה"ה דהוא מני לאקשווי אשמיטין ואיזולות ומה שיכול למזא טעם מפרש: **ירק הנאגד משיאגד.** לענין גורנו למעשרות מיתני בפ"ק דמעשרות ^(משנה ה) אבל לענין חדש וישן תלוי בלקיטה: **משימלא את הכלי.** כסיפא קמני ואס אינו ממלא את הכלי משילקט כל זכרו: משתבא

עין משפט נר מצוה

נבא א מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה ט סמג עשין קלה:
ב ב מיי' פ"ה מהל' תרומות הלכה יא ופ"ד מהלכות שמיטה הלכה יב סמג עשין קלו וטש"ע י"ד סימן שלח ספין מ:

רבינו חננאל

ומדקרי ליה חדש שיני מכלל דכתשרי נברא העולם כו'. ר' יהושע אומר שכבה עשר באייר היה ומדקרי ליה חדש שיני, מכלל דבניסן נברא העולם. ואקשינן הניחא לר' יהושע אשכחין ניסן דאיירי ראשון לחדשים, נמצא אייר שיני לחדשים [נ"א: שיני לזן, אלא לר' אליעזר דאמר מרחשון, לפה נקרא שיני, ושנינן שני לדין, דתנן בארבעה פרכים העולם נידון וזה אחד מהן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון. כלומר מרחשון הוא שיני לחדש שניגמר עליהן הדין. ואקשינן טוב בשלמא לזנון ושאר זרעוין גנה שאינם נאכלין ת"ל מוצר הארץ ולא כל זרע הארץ פרי העץ לרצות כל פירות האילן יכול שאני מרצה חרוצי שיטה וללמוני וחרוצי גזירה ת"ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ ירקות מנין איסי בן עקיבא אומר המעשרות לירקות מדבריהם והכי נמי איתא כדוך כל הגשמים. מנא לן שנאמר וישוכו המים. פ"י נחו מרחיחם [נ"א: מרחחן]. תנו רבנן חכמי ישראל מונין למבול. והוא חשבון הלבנה מתשרי כרבי אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם. ולתקופה. והוא חשבון השמש כרבי יהושע. וחכמי אומות העולם מונין אף ללבנה מניסן כו' יהושע. ולירקות. פרי' תנא מעשר ירק דהוא מדרבנן ופיר' ראש השנה שלו תשרי, וכל שכן מעשר דגן ^(ומעשר.) תנא לירקות ולמעשרות ולגזרים, ואוקימנא [האין דלא קתני ירק אלא קמני ולירקות, משום דאית תרי גזוני ירק בחורת מעשר ירק, כדתנן במעשרות פרק א' ירק הנאגד משיאגד, פי' מי שדרכו להאגד אגודות, משיאגד נגמרה מלאכתו והנה נתחייב במעשר, ושאין נאגד משימלא את הכלי. ואיידי דתנא ירקות תנא מעשרות. תנו רבנן ליקט ירק ישינ[אל] ערב ראש השנה עד שלא תבא השמש, וחזר וליקט גוי